

Анатолій Бабинський

**Відповіді на коментарі
(листопад 2022 р.)**

Передусім я хотів би подякувати всім трьом дискутантам, які дали відповідь на мою статтю і відзначили в ній і позитивні аспекти, і звернули увагу на окремі недогляди. Ми перебуваємо в епіцентрі подій, і на сьогодні годі сказати, чи ми вже пройшли найгярячішу їхню фазу, чи вона ще попереду. Із огляду на цю обставину, наші перспективи ще не мають достатньої дистанції від самих подій, багато даних нам ще нині недоступні. Деякі з них не будуть розкриті за нашого життя через специфіку роботи архівів, зокрема ватиканських. Проте навіть той короткий період, який минув від часу написання статті і відповідей диспутантів, уже вносить деякі корективи в аналіз обговорюваної проблематики. На сьогодні кількість різноманітних звернень Понтифіка стосовно подій в Україні наближається до сотні. І треба сказати, що більшість із них не викликали негативних реакцій в українському суспільстві. Ба більше, 16 вересня 2022 р. на пресконференції на борту літака під час повернення з Казахстану, Папа Франциск зауважив, що постачання зброї Україні, яка захищається від агресора, є морально прийнятним, оскільки в нашому випадку «самозахист – є не лише законним, але й є проявом любові до батьківщини» (Reuters, 2022). 2 жовтня 2022 р. Понтифік прямо звернувся до президента РФ «зупинити, також і з любові до свого народу, цю спіраль насильства та смерті» (Vatican News, 2022). Відзначимо, що така пряма вказівка на ініціатора «спіралі насильства і смерті», свідчить про якісну еволюцію підходу нинішнього Папи до російської агресії і навіть певне відхилення від траєкторії його попередників.

Окрім того, Апостольський престол узяв активну участь у звільненні з полону частини бійців полку «Азов».

Я дякую д-ру Михайлові Кобрину за звернення уваги на «африканський» чинник, який, імовірно, також має вплив на публічну позицію Папи. Оскільки продовольча криза, спровокована війною, завдала істотного удару по гуманітарній ситуації на цьому континенті, і Апостольський престол, ймовірно, бере участь у перемовинах стосовно забезпечення експорту продукції українських аграріїв до залежних від цих поставок держав Африки. Проте я не цілком згідний, що невирішеність згаданих у коментарі д-ра Кобрини питань стосовно патріархату, кардинальства чи беатифікації слуги Божого Андрея Шептицького свідчать про зменшення ваги греко-католицького чинника у ватиканській позиції. Для нинішнього Папи питання патріархату виглядає дещо інакше, ніж це було для його попередників. Це «пасторальний» понтифікат, а сам Папа скептично ставиться до різних помпезних титулів. І навіть про себе говорить часто як про «єпископа Рима». Не думаю, що він кардинально проти визнання патріаршого статусу УГКЦ, але його питання, ймовірно, стосується того, як цей статус допоможе їй краще провадити місію. Щодо кардинальства, то надання цієї гідності главам східних церков є питанням дискусійним, і багато східних католиків трактують цю практику як таку, що принижує гідність глав їхніх помісних церков, а тому, на їхній погляд, від неї потрібно відмовитися. Цілком можливо, що ця практика не матиме продовження. А участь у конклаві представителів східних католицьких церков буде врегульована іншим чином, скажімо, на підставі їхнього предстоительства. Щодо беатифікації митрополита Андрея, то це питання на сьогодні залежить не від Ватикану, а від УГКЦ.

Із іншого боку, варто додати, що д-р Кобрин, на мою думку, має рацію, коли пише про те, що, ймовірно, Понтифік недостатньо прислухається до позиції УГКЦ. Реакція глави УГКЦ на ідею XIII стадії Хресної ходи засвідчила, що у Ватикані не консультувались із українською стороною перед тим, як укладати сценарій цього дійства. Але чи тут була проблема комунікаційна, чи вона має глибші причини, наразі сказати важко. Із історичної перспективи можна додати, що Ватикан у таких ситуаціях часто покладається на своїх власних спецпредставників, як це було з о. Джованні Дженоккі після польсько-українського конфлікту, ніж на думки місцевого єпископату. Це лише моє припущення, але ми бачимо,

що позиція Ватикану помітно змінюється після кожного візиту кардинала Конрада Краєвського в Україну.

Я дякую д-ці Ірині Горохолінській, яка поставила питання про необхідність моральної оцінки позиції Ватикану. Я тільки коротко поставив це питання, проте воно потребує серйозного обговорення, не лише в середовищі українських богословів і релігієзнавців, але й ширшої міжнародної спільноти. Позицію Ватикану можна пояснити, виходячи з історичної траєкторії (що я частково прагнув зробити), проте це пояснення не дає відповіді, чи ця позиція морально виправдана і вдала. Я переконаний, що дискусія триватиме, оскільки зараз із новою силою розпочалася полеміка стосовно постави Папи Пія XII щодо II Світової війни. Зрозуміло, що Ватикан не відійде від позиції нейтральності і на це є багато причин, починаючи від умов Латеранських угод, необхідності захистити церкву від будь-яких політичних впливів і закінчуючи бажанням відігравати роль посередника між сторонами конфлікту. «Апостольський престол завжди понад» – така аксіома ватиканської дипломатії. Проте чи простої солідарності з жертвою достатньо? Оскільки часом це може наштотувати на думку, що «позиція Папи Римського, справді, не стільки спрямована на уникнення займати “певну сторону”, як на урівнювання жертви та її мучителя», як це пише д-ка Горохолінська. Я особисто не можу погодитися з дискутанткою, що Ватикан мав на меті таке урівнювання. Апостольський престол завжди солідаризується з жертвою, даючи таким чином зрозуміти «who is who». Доказів того, що саме Україну Ватикан вважає жертвою, є більш ніж достатньо, і навіть незрозумілий випадок із Хресною дорогою не перекреслює цього¹. Проте знову ж таки питання залишається: чи цього досить? Чи обмеження себе солідарністю з жертвою це саме те, чого очікує від Апостольської столиці світ? На мою думку, цього замало, але нинішня війна сприятиме поступовому переосмисленню (у тому числі й у Ватикані) багатьох проартикульованих у цій дискусії питань. Ми бачимо, що світ поступово усвідомлює те, що сталося. Хоча про загрози російського імперіалізму українці роками говорили на поважних форумах різного рівня, вони часто бачили у відповідь скептичну посмішку співрозмовників. Однак нещодавно ми почули потужне звернення до нації німецького

¹ Щодо присвячення України і Росії Непорочному серцю Богородиці, то це Ватикан здійснив на прохання римо-католицьких єпископів України.

президента Франка-Вальтера Штайнмаєра (Штайнмаєр, 2022), і вже згаданий вище прямиий заклик Папи Франциска до В. Путіна зупинити «спіраль насильства та смерті». Це серйозні свідчення «переміни умів».

Низка питань, які заaktuалізував д-р Сергій Бортник, виходять за межі обговорюваної теми й потребувала б окремого тексту. Тому тут зверну увагу лише на те, що безпосередньо стосувалося моєї статті. Мені зрозумілий акцент д-ра С. Бортника на важливості християнського погляду на війну. Позиція церкви в умовах військових конфліктів, справді, може бути відмінною від позицій держав чи визвольних рухів. Прикладом тут може слугувати підхід митрополита Андрея Шептицького до окремих дій ОУН: не заперечуючи право українського народу боротися за незалежність, він усе ж гостро засуджував ті дії підпілля, які виходили за межі християнської моралі. Я згоден із тим, що Ватикан не буде осуджувати увесь російський народ. Також, із часів I Світової війни, Ватикан засуджує війну як явище, яке завдає шкоди всім. Проте це не означає, що він дає однакову моральну оцінку всім сторонам. Моральність учинку залежить від обраного предмета, мети чи наміру і обставин дії. І з огляду на це, на полі бою між діями українського військового і російського в моральному аспекті пролягає прірва. Український військовий взяв до рук зброю, щоби захистити тих, кого російський солдат прийшов убивати. І Папа Франциск чітко каже, що це «є проявом любові». Нічого подібного стосовно дій російських військових він не стверджує. Можна спекулювати на тому, чи підтримка державності може бути християнською чеснотою, але от захист ближніх, батьківщини точно такою чеснотою є.

Натомість неспроможність побачити відмінну моральну основу в діях українців і росіян є моральним релятивізмом. І власне це, а не соціокультурне розмаїття України, творить складнощі для митрополита Онуфрія. Керівництво УПЦ (МП)² може намагатися мімікрувати під позицію Апостольської столиці, але ігнорування нюансів у ватиканській позиції і, як наслідок, скочування в моральний релятивізм, лише відбиватиметься подальшою втратою залишків його авторитету в українському суспільстві, особливо з наступною зміною поколінь, коли традиційна релігійність в Україні зазнає ще відчутнішої ерозії.

² Уживаю аббревіатуру УПЦ (МП), оскільки власне в **канонічному статусі**, яким ця церква впродовж 30 років так дорожила, поки що не сталося жодних змін.

Посилання

Reuters (2022) *Pope says supplying weapons to Ukraine is morally acceptable for self defence*. [online] Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/pope-says-supplying-weapons-ukraine-is-morally-acceptable-self-defence-2022-09-15/> [Accessed 01 December 2022].

Vatican News (2022) *Папа Путіну: зупинити війну; Зеленському: відкритість на серйозні пропозиції миру*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2022-10/angel-gospodnij-2-zhovtnya-2022.html> [Дата перевірки: 01.12.2022].

Штайнмаєр, Ф.-В. (2022) «Для Німеччини це нова епоха»: історична промова Штайнмаєра про війну та зміну ставлення до РФ. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/10/28/7149599/> [Дата перевірки: 01.12.2022].

References

Reuters (2022) *Pope says supplying weapons to Ukraine is morally acceptable for self defence*. [online] Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/pope-says-supplying-weapons-ukraine-is-morally-acceptable-self-defence-2022-09-15/> [Accessed 01 December 2022].

Vatican News (2022) *Papa Putinu: zupynyty viynu; Zelenskomu: vidkrytist na seryozni propozytyji myru*. [online] Available at: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2022-10/angel-gospodnij-2-zhovtnya-2022.html> [Accessed 01 December 2022].

Shtaynmayer, F.-V. (2022) «Dlya Nimechchyny tse nova epokha»: istorychna promova Shtaynmayera pro viynu ta zminu stavlennya do RF. [online] Available at: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/10/28/7149599/> [Accessed 01 December 2022].